

Summary. Svitlana Archypova, Lesya Smerechak. The future social teachers' readiness training for work with children deprived of psychophysical development. *The authors defined the particularities of future social workers' training for work with children with mental and physical disabilities; the essence of the concepts of «social worker», «teacher's social readiness to work with children with impaired mental and physical development» are analyzed. A structure of future professionals' readiness to work with this category children is covered, which includes personal readiness unit (represented by personal and professional qualities, professional orientation of the person) and a block of professional readiness (includes professional knowledge and social teacher's skills, providing successful work with disabled children).*

The organizational and pedagogical conditions of the future social teachers' readiness formation to work with disabled children are defined: motivational, implementing activities, that form the qualitative changes of cognitive activity objects of the educational process, organizational and regulatory requirements for the structure of the educational environment of a higher educational institution; methodical, including recommendations on the use of forms, methods and means of instruction.

Keywords: *social pedagogue, children with psycho-physical disabilities, readiness for work with disabled children.*

УДК 378.937

Л. М. Вовк

ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ВНЗ

Авторами проаналізовано сутність понять «гендер», «компетентність», «гендерна компетентність»; акцентовано увагу на визначенні гендерної компетентності як однієї із ключових компетентностей в освіті. Розглянуто структурні елементи гендерної компетентності: когнітивний (знання різних питань гендерної педагогіки і психології), мотиваційний (рівень усвідомленого підходу до реалізації гендерного виховання) та діяльнісний (вміння та навички вирішення типових проблемних педагогічних ситуацій у процесі гендерної соціалізації). Виділено педагогічні умови формування гендерної компетентності майбутніх педагогів в умовах вищого навчального закладу: включення гендерної компоненти до циклу дисциплін професійної та практичної підготовки; внесення у навчальний план підготовки майбутніх учителів спецкурсів із гендерної проблематики; розробка програми практики з урахуванням гендерної складової; урізноманітнення форм та методів позааудиторної роботи, які сприяють формуванню гендерної компетентності.

Ключові слова: *гендер, компетентність, гендерна компетентність, педагогічні умови формування гендерної компетентності майбутніх учителів.*

Постановка проблеми. Необхідність упровадження гендерного компоненту в національну систему підготовки фахівців задекларована в Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», Наказі Міністерства освіти і науки України «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту», Національній доповіді «Цілі розвитку тисячоліття Україна – 2013» наголошується на важливості реалізації гендерних підходів в освітніх програмах навчальних закладів різних рівнів акредитації.

Отже, однією із найважливіших проблем української освіти на сучасному шляху змін є формування гендерної компетентності майбутніх педагогів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед пріоритетних напрямів сучасної педагогічної науки вагоме місце посідає дослідження широкого кола гендерних питань у підготовці майбутніх фахівців (С. Вихор, М. Гоголь-Саврій, Т. Грабовська, Т. Дороніна, І. Іванова, В. Кравець, І. Луценко, І. Мунтян, О. Нежинська, О. Остапчук, Н. Приходькіна, Л. Чемоніна, О. Цокур та інші).

Мета статті: проаналізувати особливості формування гендерної компетентності майбутніх педагогів в умовах вищого навчального закладу та виокремити організаційно-педагогічні умови формування їхньої гендерної компетентності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження теоретико-методологічних аспектів проблеми формування гендерної компетентності майбутніх учителів має свою специфіку, оскільки здійснюється на стику психологічних, культурологічних, правових і педагогічних наукових напрямів. Тому для однозначного розуміння ситуації слід виділити основні поняття і категорії, які будуть використовуватися в ході дослідження. Найважливішими з них є «гендер», «компетентність», «гендерна компетентність».

Гендер тлумачиться як система цінностей, норм і характеристик чоловічої і жіночої поведінки, соціально-рольових статусів, стилю життя і способу мислення, набутих у процесі соціалізації й обумовлених конкретними історичними, соціально-економічними умовами, культурою [1, с. 23].

Сучасними науковцями «компетентність» тлумачиться як: а) поглиблене знання; стан адекватного виконання завдання; в) здатність до актуального виконання діяльності тощо. У вітчизняній літературі компетентність визначена як: певний психічний стан, що дозволяє діяти самостійно та відповідально і вміння виконувати певні трудові функції; наявність спеціальної та спеціальної ерудиції, постійне підвищення своєї професійної підготовки; професійна підготовленість і здатність суб'єкта праці до виконання завдань й обов'язків повсякденної діяльності; потенційна готовність розв'язувати завдання «зі знанням справи» [1, с. 57].

Сучасна дослідниця О. Нежинська вважає, що «під гендерною компетентністю особистості слід розуміти знання, уміння, навички, що зумовлюють взаємодію з особами різної статі на засадах гендерної рівності, опосередковані їх індивідуально-психологічними (маскулінність/фемінність, гендерна ідентичність, гендерні установки та стереотипи), які проявляються в повсякденній життєдіяльності, спілкуванні та поведінці з особами різної статі» [4, с. 213]. Науковець Т. Грабовська гендерну компетентність окреслює «як процес спрямованих і спонтанних впливів на особистість, що допомагає засвоїти знання про гендер, норми, правила поведінки та установки відповідно до культурних уявлень про роль, становище й призначення представників різних статей у суспільстві, сприяє становленню повноцінних членів суспільного життя і залучає їх до усталеної системи гендерних ролей» [2, с. 56]. Крім того, такий процес передбачає формування якостей, рис і властивостей, що визначають необхідне суспільству ставлення людини до представників іншої статі та рівноправні соціальні взаємини статей.

Ми погоджуємося із науковою позицією О. Остапчук, згідно якої формування гендерної компетентності має два аспекти: перший – у контексті підготовки до професійної діяльності, де тісно переплітаються професійна і гендерна компетентності; другий – підготовлені кадри формуватимуть у вихованців також гендерну компетентність, яку радше необхідно розглядати крізь призму життєвої компетентності [5].

Питання інтеграції гендерно-орієнтованого підходу в освіту, зокрема, в українську, є наразі досить актуальним і виступає предметом гострих дискусій. За якими поведінковими проявами можна судити про наявність або відсутність у особистості гендерної компетентності? Аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури гендерної спрямованості дозволяє зробити висновок, що гендерно-компетентною можна вважати таку людину, якій притаманні егалітарні гендерні подання, у якої не виражені гендерні стереотипи; відсутні гендерні упередження (забобони). За умови, коли людина є суб'єктом активної дії, вона має змогу

самореалізуватися, бути вільною від стереотипних поглядів, реагувати на дискримінацію за ознакою статі, здатною до самостійного прийняття рішень; здатна помічати ситуації гендерної нерівності, аналізувати їх і адекватно оцінювати, а також демонструвати здатність до вирішення гендерних проблем.

Як інтегральна характеристика, гендерна компетентність, що включає в себе когнітивний, мотиваційний і діяльнісний компоненти та визначається єдністю її структурних компонентів. Спробуємо описати структуру гендерної компетентності вчителя.

Когнітивний компонент – знання різних питань гендерної педагогіки і психології: *знання* сучасних тенденцій та проблем гендерного розвитку суспільства, законодавчих актів, які регулюють питання гендерної рівності, положень та сутності гендерного підходу, основ гендерної теорії (поняття про гендер, гендерні стереотипи та механізми їх дії, гендерні ролі, гендерну ідентичність тощо та їхнє місце у навчально-виховному процесі); технологій гендерного аналізу підручників; особливостей гендерної соціалізації, принципів гендерної освіти, форм і методів гендерного виховання, питань гендерної компетентності та гендерної культури вчителів; усвідомлення ролі школи як центру формування гендерної культури дітей та молоді.

Мотиваційний: характеризує рівень усвідомленого підходу до реалізації гендерного виховання. При цьому *спрямованість (мотиваційна сфера)* особистості, представлена у структурі гендерної компетентності, виявляється у відповідних потребах, мотивах, цілях (до прикладу, потреба захисту рівних прав і можливостей жінок та чоловіків, активна життєва позиція, мотивація досягнення, самореалізація, толерантність тощо).

Діяльнісний: показниками сформованості є вміння та навички щодо організації типових проблемних педагогічних ситуацій у процесі гендерної соціалізації і навичок структурування педагогічних ситуацій; вміння узгоджувати педагогічні дії з реальними ситуаціями та індивідуальними психологічними характеристиками особистості дитини, соціальними умовами її проживання. Серед найважливіших виокремлюємо: *уміння* відслідковувати гендерні стереотипи і дискримінаційні установки до статі у своїй поведінці, у навчальній, художній та розважальній літературі, в ЗМІ тощо; розпізнавати гендерні проблеми, поширювати гендерні знання шляхом використання адекватних методів, засобів тощо; *навички* діагностики рівня сформованості гендерної культури, здійснення гендерного аналізу, організації заходів на гендерну тематику тощо.

З метою виявлення показників проявів гендерної компетентності майбутніх учителів нами було проведено опитування 120 студентів 1-4-х курсів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, результати якого подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Показники проявів гендерної компетентності (у %-х)

Компоненти гендерної компетентності		Значимість	Складність
КОГНІТИВНИЙ	знання сучасних тенденцій та проблем гендерного розвитку суспільства,	20	21
	знання законодавчих актів, які регулюють питання гендерної рівності	44	35
	знання особливостей гендерної соціалізації, принципів гендерної освіти, форм і методів гендерного виховання	36	31

Компоненти гендерної компетентності		Значимість	Складність
мотиваційний	усвідомлений підхід до необхідності гендерного виховання дітей	46	39
	усвідомлення власної гендерної ролі у педагогічній роботі	23	29
	відсутність стереотипів щодо статевого виховання	56	47
	гуманістична орієнтація на дитину як представника певної статі	67	56
діяльнісний	уміння відслідковувати гендерні стереотипи і дискримінаційні установки до статі у своїй поведінці	55	59
	уміння розпізнавати гендерні проблеми	49	52
	уміння поширювати гендерні знання шляхом використання адекватних методів, засобів	62	45

Аналіз отриманих результатів показав, що загалом рівень значимості компонентів гендерної компетентності майбутні педагоги оцінюють значно вище, ніж рівень їхньої складності. До прикладу, найважливішими студенти вважають уміння поширювати гендерні знання шляхом використання адекватних методів, засобів. На складність їх застосування вказують 55% опитаних, що вказує на відсутність досвіду такої роботи.

Ми поділяємо думку М. Радзивилової котра наголошує на тому, що для формування гендерної компетентності поряд із теоретичною підготовкою вчителів необхідним є створення соціокультурного середовища ВНЗ, яке б сприяло підвищенню адаптаційних можливостей студентської молоді до нових соціальних умов життєдіяльності, ефективності особистісного самовизначення, вибору життєвих ідеалів і цінностей з урахуванням гендеру. З цією метою важливо створення гендерно збалансованого навчально-виховного простору вищої школи:

- розширення переліку гендерних дисциплін, які б сприяли б зняттю бар'єрів традиційного сприйняття соціально-психологічних характеристик і соціальних ролей чоловіків і жінок;

- організація соціально-комунікативних тренінгів, рольових ігор, вправ по розширенню свідомості і самоактуалізації студентів, створення реальних практик, що впливають на гендерні характеристики студентської молоді, що створюють умови для тренування гендерної чутливості;

- гендерна освіта молоді, консультативна допомога в реальних життєвих ситуаціях, виникаючих в процесі гендерної соціалізації молоді [6].

Створення умов для вільного вибору студентів у системі професійної підготовки є потужним засобом їхньої активізації та перетворення пасивного об'єкта навчання на активний суб'єкт власної освіти (у нашому випадку – гендерної).

Аналіз сучасних наукових розвідок з окресленої проблеми, результатів опитування викладачів та студентів дозволив дійти висновку, що процес формування гендерної компетентності майбутніх учителів в умовах вищого навчального закладу буде ефективним за таких педагогічних умов:

- включення гендерної компоненти до циклу дисциплін професійної та практичної підготовки;

- внесення у навчальний план підготовки майбутніх учителів спецкурсів із гендерної проблематики;
- розробка програми практики з урахуванням гендерної складової;
- урізноманітнення форм та методів позааудиторної роботи, які сприяють формуванню гендерної компетентності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, для забезпечення ефективності процесу формування гендерної компетентності майбутніх педагогів в процесі їхньої фахової підготовки в умовах вищого навчального закладу необхідним є урахування низки педагогічних умов. Важливим при цьому є забезпечення варіативності навчальних програм, забезпечення гнучкості структури форм навчання, свободи вибору форм позааудиторної роботи.

Список використаної літератури

1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І. Д. Звереві. – К., Сімферополь : Універсум, 2012. – 536 с.
2. Грабовська Т. О. Шляхи гуманізації відносин педагогів з учнями / Т. О. Грабовська // Навчально-методичні проблеми формування оптимального педагогічного клімату в шкільному колективі. – К. : МАУП, 1999. – 134 с.
3. Дороніна Т. О. Упровадження гендерного компонента до освітнього стандарту вищої школи Т. О. Дороніна // Вісник Черкаського університету, Серія Педагогіка. – 2009. – № 147. – С. 62.
4. Нежинська О. О. Модель гендерної компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів / О. О. Нежинська / гол. ред. В. В. Олійник // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. праць. – К. : Геопринт, 2008. – Вип. 10. – С. 212 – 219.
5. Остапчук О. Л. Формування гендерної компетентності соціальних педагогів у процесі підготовки до професійної діяльності [Електронний ресурс] / О. Л. Остапчук // Zhytomyr State University Library. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua>
6. Радзивилова М. Структура гендерной компетентности педагога / Марина Радзивилова // Педагогическое образование в России. – 2009. – №4. – С. 5 – 10.

*Одержано редакцією 17.11.2014
Прийнято до публікації 25.11.2014*

Аннотація. **Л. Н. Вовк. Формирование гендерной компетентности будущих педагогов в условиях высшего учебного заведения.** Авторами проанализированы сущность понятий «гендер», «компетентность», «гендерная компетентность»; акцентировано внимание на определении гендерной компетентности как одной из ключевых компетенций в образовании. Рассмотрены структурные элементы гендерной компетентности: когнитивный (знание различных вопросов гендерной педагогики и психологии), мотивационный (уровень осознанного подхода к реализации гендерного воспитания) и деятельностный (умения и навыки решения типовых проблемных педагогических ситуаций в процессе гендерной социализации). Выделены педагогические условия формирования гендерной компетентности будущих педагогов в условиях высшего учебного заведения: включение гендерного компонента в цикл дисциплин профессиональной и практической подготовки; внесение в учебный план подготовки будущих учителей спецкурсов по гендерной проблематике; разработка программы практики с учетом гендерной составляющей; разнообразия форм и методов внеаудиторной работы, которые способствуют формированию гендерной компетентности.

Ключевые слова: гендер, компетентность, гендерная компетентность, педагогические условия формирования гендерной компетентности будущих учителей.

Summary. **Liliya Vovk. Formation of gender competence of future teachers in a higher education institution.** This article analyzes the theoretical aspects formation of gender competence in psychological and educational research. Reveals the position that formation of gender competence a major social process through which the integration between the individual and society.

The authors analyzed the essence of the notion of «gender», «competence», «gender competence»; emphasis on identifying gender competence as one of the key competencies in

education. Structural elements of gender competence: cognitive, motivation and activity. Highlight pedagogical conditions of gender competence of teachers in terms of a higher education institution: the inclusion of gender components of the cycle disciplines of professional and practical training; inclusion in the curriculum for future teachers of courses on gender issues; program development practices from a gender component; diversification of forms and methods of testing work that contribute to the formation of gender competence.

Keywords: *gender, competence, gender competence, pedagogical conditions of gender competence of future teachers.*

УДК 37(091)(477)-51

С. Ю. Головчук

ІДЕЯ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

Стаття присвячена дослідженню ідеї патріотичного виховання в педагогічній спадщині Бориса Грінченка; проаналізовано його педагогічні ідеї щодо значущості рідної мови, фольклору, необхідності здійснення продуманої системи суспільно-педагогічних виховних впливів на дитину з метою формування патріота, а також вивчення всієї сукупності відомостей (історичних, географічних, природознавчих, суспільствознавчих) про рідну землю.

Ключові слова: *патріотичне виховання, національна свідомість, ментальність, рідна мова, фольклор.*

Постановка проблеми. Цивілізаційні зміни, що відбуваються нині, стосуються і системи освіти, а тому перед нашою державою постало надзвичайно важливе завдання – привести систему освіти у відповідність до сучасних потреб суспільства, зумовлених цивілізаційними трансформаціями у контексті чого необхідно й мінімізувати асиметрію між матеріальністю і духовністю, культивувати у кожній особистості піднесену думку та дух відповідно до національних традицій і переконань. З'ясування достовірних фактів історії української освіти, розвитку педагогічної думки, систематизація й узагальнення корисного практичного досвіду та інноваційних ідей, проголошених представниками суспільно-педагогічної думки у минулому, зокрема здійснення системного аналізу спадщини видатних педагогів та суспільно-культурних діячів, дає змогу осмислити хід загального історико-педагогічного процесу в Україні, встановити роль окремих освітян у зміні або розширенні педагогічних парадигм, формуванні національного і загальнолюдського компонента сучасної української педагогіки. У контексті досліджень шляхів розбудови національної освіти важливого значення набуває вивчення спадщини видатного українського педагога, людини складної долі Бориса Дмитровича Грінченка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Повернення імені громадського діяча почалося лише в кінці 50-х – на початку 60-х років, коли видано було його «Словник української мови» та двотомник художніх творів. Одними із перших на шлях наукового перегляду спадщини Б. Грінченка стали М. Рильський та О. Білецький, до яких приєдналися й інші дослідники І. Пільгук, В. Яременко, В. Чорновіл, М. Гуменюк, Л. Сахно, А. Погрібний. Помітними в сучасній педагогіці стали книги науковців Ю. Єненка «Промінь добра» (1994 р.), Л. Неживої «Спогади» Марії Загірньої (1999 р.), Б. Пастуха «Борис Грінченко безкомпромісний лицар національної ідеї» (1998 р., 2006 р.).

Метою статті є аналіз педагогічної спадщини Б. Грінченка щодо патріотичного виховання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ідеї про розвиток української нації видатного громадського діяча, літератора, педагога Б. Грінченка (1863 – 1910) тяжіли до надання пріоритету у доборі шляхів культурно-національного поступу саме